

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

© Trybunał Konstytucyjny, www.trybunal.gov.pl [Translation already published on the official website of the Polish Constitutional Tribunal]

Permission to re-publish this translation has been granted by the Polish Constitutional Tribunal for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC

© Trybunał Konstytucyjny, www.trybunal.gov.pl [Tłumaczenie zostało już opublikowane na oficjalnej stronie Trybunału Konstytucyjnego]

Zezwolenie na publikację tego tłumaczenia zostało udzielone przez Trybunał Konstytucyjny wyłącznie w celu zamieszczenia w bazie Trybunału HUDOC

TRZECIA SEKCJA

SPRAWA MEIER przeciwko SZWAJCARII
(Skarga nr 10109/14)

WYROK

STRASBOURG

9 lutego 2016

Niniejszy wyrok jest ostateczny na podstawie art. 44 § 2 Konwencji. Może podlegać korekcie wydawniczej.

W sprawie Meier przeciwko Szwajcarii,

Europejski Trybunał Praw Człowieka (Trzecia Sekcja), zasiadając jako Izba w składzie:

Luis López Guerra, *Przewodniczący,*

Helena Jäderblom,

George Nicolaou,

Helen Keller,

Branko Lubarda,

Pere Pastor Vilanova,

Alena Poláčková, *sędziowie,*

oraz Marialena Tsirli, *Kanclerz Sekcji*

Obradując na posiedzeniu zamkniętym w dniu 19 stycznia 2016 r.,

wyduje następujący wyrok, który został przyjęty w tym dniu:

POSTĘPOWANIE

1. Sprawa wywodzi się ze skargi (numer 10109/14) wniesionej w dniu 26 stycznia 2014 roku przeciwko Konfederacji Szwajcarskiej do Trybunału na podstawie Artykułu 34 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności („Konwencja”) przez obywatela Szwajcarii, pana Beata Meiera („skarżącego”).

2. Skarżącego reprezentował pan B. Rambert, adwokat praktykujący w Zurychu. Rząd szwajcarski („Rząd”) był reprezentowany przez swojego przedstawiciela - pana F. Schürmanna.

3. W postępowaniu przed Sądem skarżący podniósł zarzut, że w szczególności żądanie, aby pracował w więzieniu po osiągnięciu wieku emerytalnego stanowiło naruszenie art. 4 i 14 Konwencji.

4. 10 lipca 2014 Rząd został poinformowany o skardze.

FAKTY

I. OKOLICZNOŚCI SPRAWY

5. Skarżący urodził się w 1946 roku i obecnie przebywa w więzieniu w Regensdorf.

6. Okoliczności sprawy tak jak zostały przedstawione przez strony mogą zostać podsumowane w następujący sposób.

7. Na podstawie wyroku z 4 lipca 2003 roku Sądu Apelacyjnego Kantonu Zurych skarżący został skazany na cztery lata i cztery miesiące pozbawienia wolności za wielokrotne obcowanie płciowe z małoletnimi oraz wielokrotne dopuszczanie się innych czynności seksualnych wobec takich osób.

8. 1 marca 2010 roku Sąd Apelacyjny zawiesił wykonanie kary pozbawienia wolności, zastępując ją tymczasowym aresztowaniem (*Verwahrung*) w celu zapobieżenia ponownemu popełnieniu przestępstwa przez skarżącego.

9. 6 grudnia 2011 roku skarżący wystąpił z wnioskiem o zwolnienie go z obowiązku pracy w ramach wykonywania wyroku skazującego na karę pozbawienia wolności lub inny środek polegający na pozbawieniu wolności. 19 marca 2012 roku Urząd do spraw Wykonywania Orzeczeń Sądowych Kantonu Zurych wniosek odrzucił.

10. Na podstawie decyzji z 29 maja 2012 roku podjętej przez właściwe władze więzienia Pöschwies, w związku z odmową przez skarżącego podjęcia pracy, zastosowano w stosunku do skarżącego zaostrożony reżim, zamykając go w jego celi oraz konfiskując jego telewizor i komputer na okres czternastu dni. W wyniku odwołania wniesionego przez skarżącego decyzja ta została uchylona 31 lipca 2012 roku przez Dyrektoriat Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych.

11. Dyrektoriat Sprawiedliwości i Spraw Wewnętrznych Kantonu Zurych decyzją z 20 czerwca 2012 roku oddalił odwołanie skarżącego od decyzji z dnia 19 marca 2012 roku.

12. W dniu 10 stycznia 2013 roku Sąd Administracyjny Kantonu Zurych oddalił odwołanie skarżącego od decyzji z dnia 20 czerwca 2012 roku.

13. W dniu 15 lutego 2013 roku skarżący odwołał się do Sądu Federalnego twierdząc w szczególności, że art. 74, 75 i 81 Kodeksu Karnego zostały nieprawidłowo zastosowane oraz zarzucając pogwałcenie jego ludzkiej godności i osobistej wolności w rozumieniu odpowiednio art. 7 i art. 10 Konstytucji Federalnej (zob. paragrafy 15-17 poniżej).

14. W orzeczeniu 6B_182/2013 z 18 lipca 2013 roku (opublikowanym pod numerem ATF 139 I 180), o którym skarżący został powiadomiony 31 lipca 2013 roku, Sąd Federalny oddalił odwołanie skarżącego.

Sąd Federalny stwierdził, że wymaganie, aby więźniowie pracowali nie stanowi samo w sobie pogwałcenia praw człowieka, a w szczególności art. 4 Konwencji (punkt 1.5. uzasadnienia).

Celem obowiązkowej pracy w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności lub innego środka polegającego na pozbawieniu wolności było rozwijanie, utrzymanie i wspieranie zdolności powrócenia do pracy po uwolnieniu. Zdaniem Sądu Federalnego wymaganie podjęcia pracy przyczyniało się do wykonywania kary i wzmacniało odpowiednie społecznie zachowania oraz zdolność do unikania ponownego popełnienia przestępstwa. Praca była ponadto zorganizowana w taki sposób, aby zapewnić więźniom zajęcie, nadać strukturę ich codziennemu życiu oraz utrzymać porządek w zakładzie (punkt 1.6).

Sąd Federalny dodał, że w miarę jak więźniowie stawali się starsi, coraz większy nacisk kładziono na zapewnienie im koniecznego wsparcia (zasada koniecznego wsparcia) oraz na zmniejszenie negatywnego wpływu pozbawienia wolności (zasada jak najmniejszej możliwej szkody). W przypadku więźniów powyżej 65 roku życia celem wymagania podjęcia pracy było uniknięcie szkodliwych efektów pozbawienia wolności, na przykład izolacji osób, które osiągnęły wiek emerytalny, oraz zapobieganie pogorszeniu się stanu zdrowia fizycznego i psychicznego. Praca musiała być dopasowana do umiejętności, wykszolenia i zainteresowań więźniów i dlatego konieczne było unikanie nadmiernego obciążania więźniów powyżej 65 roku życia. Ponadto w przypadku osób, których fizyczne i psychiczne możliwości były mniejsze, praca mogła przybrać formę zajęć terapeutycznych (punkt 1.6).

Sąd Federalny ponadto stwierdził, że celem ustawy o ubezpieczeniu osób w podeszłym wieku i pozostałych przy życiu było zagwarantowanie dochodu osobom, które nie są w stanie pracować ze względu na swój wiek. Jednak praca w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności lub innego środka polegającego na pozbawieniu wolności nie jest porównywalna z pracą świadczoną na podstawie umowy o pracę na rynku pracy opartym na rywalizacji, ale raczej powinna być postrzegana jako praca w zamkniętym systemie. Dlatego Sąd Federalny stwierdził, że reguły dotyczące osób w wieku emerytalnym nie odnoszą się do więźniów (punkt 1.8).

Sąd Federalny stwierdził również, że praca podejmowana na zasadzie wolontariatu nie jest właściwa do spełnienia celów wynikających z wymagania pracy w więzieniach (punkt 2.6.2).

II. WŁAŚCIWE PRAWO KRAJOWE I MIĘDZYNARODOWE ORAZ PRAKTYKA

A. Właściwe prawo krajowe

15. Art. 7 Konstytucji Federalnej gwarantuje ochronę ludzkiej godności w następujący sposób:

Artykuł 7

“Ludzka godność jest szanowana i chroniona.”

16. Art. 10 Konstytucji zapewnia ochronę prawa do życia i wolności jednostki:

Artykuł 10

“Każdy człowiek ma prawo do życia. Kara śmierci powinna być zakazana.

Każdy człowiek ma prawo do wolności osobistej, a w szczególności do fizycznej i psychicznej integralności oraz swobody poruszania się.

Tortury oraz inne formy okrutnego, nieludzkiego lub poniżającego traktowania lub karania powinny być zakazane.”

17. Szwajcarski Kodeks Karny z 21 grudnia 1937 roku określa zasady wykonywania kary pozbawienia wolności lub innego środka polegającego na pozbawieniu wolności w następujący sposób:

Art. 74 – Zasady

“Więźniowie oraz osoby podlegające środkom polegającym na pozbawieniu wolności mają prawo do poszanowania ich godności. Wykonanie ich praw może zostać ograniczone tylko w takim zakresie, jaki wynika z pozbawienia wolności i wymogu wspólnego życia w zakładzie.”

Art. 75 – Wykonywanie kar pozbawienia wolności/Zasady

“1. Wykonywanie kary pozbawienia wolności powinno poprawić społeczne umiejętności więźnia, a w szczególności jego lub jej zdolność do życia zgodnego z prawem. Musi tak bardzo jak to tylko możliwe przypominać warunki normalnego życia, zapewniać więźniowi konieczne wsparcie, zwalczać niekorzystne skutki pozbawienia wolności oraz w należyty sposób uwzględniać potrzebę ochrony wspólnoty, personelu oraz innych więźniów.

2. ...

3. Regulamin instytucji powinien przewidywać przygotowanie wraz z każdym więźniem planu wykonywania kary. Plan powinien, obok innych elementów, zawierać otrzymanie wsparcia, możliwość pracy oraz szkoleń lub dalszych szkoleń, naprawienie wyrządzonej szkody, relacje ze światem zewnętrznym oraz przygotowania do wyjścia z więzienia.

4. Więźniowie muszą aktywnie uczestniczyć w wysiłkach wspomagających resocjalizację oraz w przygotowaniach do wyjścia z więzienia.

5. Specyficzne kwestie i potrzeby każdego z więźniów z uwzględnieniem płci więźnia muszą być uwzględnione.”

Art. 81 – Praca

“1. Od więźniów wymaga się podjęcia pracy. Praca powinna być tak bardzo jak to tylko możliwe dopasowana do umiejętności, wykształcenia i zainteresowań więźnia.

2. Więźniowie, którzy wyrażą zgodę na takie rozwiązanie, mogą pracować u prywatnego pracodawcy.”

Art. 90 – Wykonywanie innych środków polegających na pozbawieniu wolności

“... ”

10. Jeżeli dana osoba jest zdolna do pracy, powinna być do tego zachęcana, pod warunkiem że jej traktowanie lub troska o nią w ramach zakładu tego wymaga lub na to pozwala. W takich wypadkach, art. 81-83 należy stosować w drodze analogii.”

18. Art. 103 uchwały z dnia 6 grudnia 2006 roku uchwalonej przez Kanton Zurych w sprawie wykonywania orzeczeń (*Justizvollzugsverordnung*) określa wymaganie podjęcia pracy w następujący sposób:

Art. 103 – Wymaganie podjęcia pracy ...

“1. W ramach wykonywania kary pozbawienia wolności oraz środków polegających na pozbawieniu wolności zarówno w systemie zamkniętym jak i na warunkowym zwolnieniu, od skazanego wymaga się podjęcia wyznaczonej mu pracy. Podczas wyznaczania pracy brane są pod uwagę, tak dalece jak to tylko możliwe i zasadne, możliwości i umiejętności jednostki.

...”

B. Właściwa praktyka krajowa

19. Ostatnia wizytacja w Szwajcarii delegacji Europejskiego Komitetu do spraw Zapobiegania Torturom oraz Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT) odbyła się w październiku 2011 roku. Obok innych zakładów delegacja wizytowała więzienia Pöschwies, Bochuz i Bostadel. W raporcie sporządzonym po przeprowadzeniu wizytacji, skierowanym do Szwajcarskiej Rady Związkowej, Komitet CPT stwierdził, co następuje:

“58. Poza wypadkami, w których uzyskano zwolnienie, więźniowie przebywający w więzieniu w ramach zwykłego reżimu byli zobowiązani do pracy, zazwyczaj na cały etat, w jednym z jedenastu warsztatów w Więzieniu Bochuz (druk, malowanie, elektryka, stolarstwo itd.) lub w jednym z dziewięciu warsztatów w Bostadel (stolarstwo, metalurgia itd.). Odpowiednie dostosowania były możliwe w przypadku więźniów powyżej 65 roku życia (na przykład możliwość pracy na pół etatu w więzieniu Bochuz). Jednak niektórzy starsi więźniowie, z którymi spotkała się delegacja podczas wizytacji wyrażali poważne zaniepokojenie co do prawnego wymogu wykonywania pracy po osiągnięciu wieku emerytalnego przez osoby, które

znajdowały się poza więzieniem oraz przez te, które miały w poważny sposób ograniczone możliwości ruchowe. **CPT chciałby otrzymać komentarz w odniesieniu do tych kwestii od władz szwajcarskich**” [pogrubienie w oryginale].

20. W odpowiedzi z dnia 10 października 2012 roku Szwajcarska Rada Związkowa stwierdziła, co następuje:

“Zgodnie z art. 81 szwajcarskiego Kodeksu karnego (CP, RS 311.0) od więźniów wymaga się wykonywania pracy. Wymóg pracy pozostał w Kodeksie karnym po nowelizacji jego postanowień ogólnych, która weszła w życie 1 stycznia 2007 roku, jako że jest to właściwy i konieczny środek umożliwiający więźniom utrzymanie ich personalnych i zawodowych umiejętności. Wymóg ten uznano również za istotny dla utrzymania porządku oraz zapewnienia zarządzania finansowego więzieniami.

Wymóg pracy obejmuje wszystkich więźniów niezależnie od wieku. Jest rzeczą oczywistą, że odnosi się tylko do tych więźniów, którzy rzeczywiście są w stanie pracować. Praca musi zostać dopasowana jak tylko jest to możliwe do umiejętności, wyszkolenia i zainteresowań danego więźnia (art. 81 § 1 Kodeksu karnego). Praca – która zgodnie z art. 83 Kodeksu karnego, uprawnia do wynagrodzenia – powinna być traktowana nie tylko jako praca zarobkowa, ale również jako, na przykład, forma opieki nad dziećmi więźnia (wewnątrz i na zewnątrz więzienia). Ponadto udział w szkoleniach i dalszych szkoleniach uznawane jest za pracę i opłacane na podstawie art. 83 § 3 Kodeksu karnego.

Zgodnie z art. 75 § 1 Kodeksu karnego wykonywanie kary pozbawienia wolności powinno tak bardzo jak to tylko możliwe przypominać warunki normalnego życia. W przypadku więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny rozwiązania są opracowywane w odniesieniu do indywidualnych przypadków zgodnie z powyższym przepisem.

Wymóg pracy nie jest stosowany do wszystkich więźniów w taki sam sposób, ale musi być dostosowany, w zależności od okoliczności, do możliwości więźniów, w szczególności do ich zdolności do pracy i stanu zdrowia. Osoby, które mają problemy ze zdrowiem fizycznym otrzymują lekką pracę, którą wykonują zazwyczaj w ograniczonym wymiarze. Więźniowie, którzy mają zaświadczenie lekarskie stwierdzające ich niezdolność do pracy są wyłączeni z obowiązku pracy. Zauważona została kwestia rosnącej liczby więźniów w wieku emerytalnym, chociaż ich liczba jest wciąż bardzo mała. W roku 2012 zostało otwarte specjalne skrzydło dla emerytowanych więźniów w nowym więzieniu centralnym Lenzburg. Urząd do spraw Wykonywania Orzeczeń Sądowych Kantonu Zurych wprowadził specjalny projekt zajmujący się tą kwestią.”

C. Prawo międzynarodowe

21. Właściwe przepisy Konwencji nr 29 Międzynarodowej Organizacji Pracy (MOP) z dnia 28 czerwca 1930 roku, do której należy Szwajcaria, stanowią:

Artykuł 1

”1. Każdy Członek Międzynarodowej Organizacji Pracy, który ratyfikuje niniejszą konwencję, zobowiązuje się do zniesienia stosowania pracy przymusowej lub obowiązkowej we wszelkich jej postaciach, w możliwie najszybszym czasie.

...”

Artykuł 2

“1. Dla celów niniejszej konwencji wyrażenie "praca przymusowa lub obowiązkowa" oznaczać będzie wszelką pracę lub usługi wymagane od jakiejś osoby pod groźbą jakiegokolwiek kary i do których dana osoba nie zgłosiła się dobrowolnie.

2. Wyrażenie "praca przymusowa lub obowiązkowa" nie obejmuje jednakże, w rozumieniu niniejszej konwencji:

...

c) wszelkiej pracy lub usług wymaganych od jakiejś osoby w wyniku skazania jej przez władzę sądową pod warunkiem, że ta praca lub te usługi będą wykonywane pod nadzorem i kontrolą władz publicznych i że ta osoba nie będzie najęta lub oddana do rozporządzenia jednostkom, prywatnym spółkom lub stowarzyszeniom;

...”

22. Europejskie Reguły Więzienne stanowiące Rekomendacje Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy zawierają standardy minimum, które powinny być stosowane w więzieniach. Państwa członkowskie są zachęcane do tego, aby opierały swoje regulacje prawne oraz polityki na tych regułach oraz zapewniały rozpowszechnianie tych reguł na szeroką skalę wśród przedstawicieli władzy sądowniczej, personelu więziennego oraz więźniów. Reguły zostały przyjęte przez Komitet Ministrów 12 lutego 1987 roku.

23. W dniu 11 stycznia 2006 roku Komitet Ministrów przyjął nową wersję Europejskich Reguł Więziennych (Rekomendacja Rec(2006)2 – „Reguły 2006”) stwierdzając, że Reguły z 1987 powinny ulec istotnej nowelizacji i uaktualnieniu w celu odzwierciedlenia zmian w polityce więziennej, praktyce orzeczniczej oraz ogólnego zarządzania więzieniami w Europie.

Część I Reguł 2006 chroni następujące podstawowe zasady:

Podstawowe zasady

“1. Wszystkie osoby pozbawione wolności są traktowane z poszanowaniem ich praw człowieka.

2. Osoby pozbawione wolności zachowują wszystkie prawa, których nie zostały pozbawione zgodnie z prawem w orzeczeniu skazującym je lub zatrzymującym w areszcie.

3. Restrykcje nałożone na osoby pozbawione wolności powinny być ograniczone do koniecznego minimum i proporcjonalne do uzasadnionego celu, dla którego zostały nałożone.

4. Warunków więziennych naruszających prawa człowieka więźniów nie uzasadnia brak środków.

5. Życie w więzieniu odpowiada, tak jak tylko jest to możliwe, pozytywnym aspektom życia w społeczeństwie.

6. Każde pozbawienie wolności jest prowadzone tak by ułatwić osobom pozbawionym wolności reintegrację w wolnym społeczeństwie.

7. Zachęca się do współpracy z zewnętrznymi służbami społecznymi oraz na ile to możliwe do udziału społeczeństwa obywatelskiego w życiu więziennym

8. Personel więzienny stanowi istotną służbę publiczną, dlatego jego rekrutacja, kształcenie i warunki pracy umożliwiają mu utrzymanie wysokich standardów w jego opiece nad więźniami.

9. Wszystkie więźnienia są poddawani regularnej kontroli państwa i niezależnemu monitoringowi.

...”

24. Komentarz do Reguł 2006 wyjaśnia, że zgodnie z podstawową zasadą 2 (Reguła 2), utrata prawa do wolności nie powinna prowadzić do założenia, że więźniowie automatycznie tracą również swoje prawa polityczne, obywatelskie, społeczne, gospodarcze i kulturalne oraz że ograniczeń powinno być tak niewiele jak to tylko możliwe. Wszelkie dodatkowe ograniczenia powinny być określone przez prawo i wprowadzone tylko wtedy gdy są niezbędne dla zachowania należytego porządku oraz bezpieczeństwa w więzieniu. Wprowadzone ograniczenia nie uchylają Reguł 2006.

25. Komentarz wyjaśnia, że Reguła 5 podkreśla pozytywne aspekty „normalności”. Dodaje, że chociaż życie w więzieniu nigdy nie może być takie samo jak życie na wolności, jednakże aktywne kroki powinny być podjęte, by warunki w więzieniu były jak najbliższe normalnemu życiu oraz by zapewnić, że ta normalność nie prowadzi do nieludzkich warunków więziennych.

26. Reguła 26 dotyczy ogólnie pracy więźniów:

Praca

“26.1 Praca więźniów traktowana jest jako pozytywny element rygoru więziennego i nigdy nie jest używana jako kara

26.2 Władze więzienne dążą do zapewnienia wystarczająco pozytywnej pracy.

26.3 Na ile to możliwe, praca przydzielana więźniom ma przyczynić się do podtrzymania lub rozwoju ich zdolności do zwykłego zarabiania na życie po zwolnieniu.

26.4 Zgodnie z regułą 13 przydział określonego rodzaju pracy odbywa się bez dyskryminacji ze względu na płeć.

26.5 Praca obejmująca szkolenie zawodowe zapewniana będzie więźniom mogącym z niego skorzystać, a w szczególności młodym więźniom.

26.6 Więźniowie mogą wybierać rodzaj zatrudnienia, które chcą wykonywać w ramach limitów zatrudnienia, doboru zawodowego oraz wymogów porządku i dyscypliny.

26.7 Organizacja i metody pracy w zakładach są, tak dokładnie jak to możliwe, zbliżone do podobnej pracy w społeczeństwie, tak aby przygotować więźniów do warunków normalnego życia zawodowego.

26.8 Chociaż dążenie do zysku z produkcji w zakładzie może być pożyteczne dla podnoszenia poziomu i poprawiania jakości szkolenia, interes nie powinien być podporządkowane temu celowi.

26.9 Władze więzienne zapewniają pracę więźniom albo we własnym zakresie albo we współpracy z prywatnymi podmiotami wewnątrz albo na zewnątrz zakładu.

26.10 W każdym przypadku zapewnia się sprawiedliwe wynagrodzenie za pracę więźniów.

26.11 Więźniowie mają prawo do wydawania co najmniej części swoich zarobków na zakup dozwolonych artykułów użytku osobistego oraz do przesłania ich części rodzinie.

26.12 Więźniowie mogą być też zachęceni do oszczędzania części swoich zarobków, które będą im wydane w momencie zwolnienia lub spożytkowane na inne dozwolone cele.

26.13 Warunki bezpieczeństwa i higieny pracy więźniów chronią ich odpowiednio i nie są mniej restrykcyjne niż te mające zastosowanie do pracowników pozawięziennych.

26.14 Wydaje się przepisy o ubezpieczeniu więźniów od wypadków przy pracy i chorób zawodowych na warunkach nie mniej korzystnych niż te regulujące zatrudnienie pracowników pozawięziennych.

26.15 Maksymalny dzienny i tygodniowy czas pracy więźniów określa się zgodnie z miejscowymi regułami lub zwyczajami stosowanymi w odniesieniu do zatrudnienia wolnych pracowników.

26.16 Więźniowie mają co najmniej jeden dzień wolny w tygodniu oraz wystarczający czas na naukę i inne zajęcia.

26.17 Jak tylko jest to możliwe więźniowie pracujący objęci są krajowym systemem ubezpieczeń społecznych.”

27. Reguła 105 dotyczy w szczególności pracy wykonywanej przez więźniów skazanych:

Praca wykonywana przez więźniów skazanych

“105.1 Systematyczny program pracy ma na względzie osiągnięcie celów zawartych w rygorze dla więźniów skazanych.

105.2 Od więźniów skazanych, którzy nie osiągnęli normalnego wieku emerytalnego, można wymagać, aby pracowali zgodnie ze swymi fizycznymi i mentalnymi zdolnościami określonymi przez lekarza.

105.3 Jeśli więźniowie skazani są zobowiązani do pracy, to warunki w których ją wykonują odpowiadają standardom i systemom kontrolnym przewidzianym przez prawo powszechnie obowiązujące.

...”

28. Komentarz wskazuje, że Reguła 105 wyraża istotną rolę, jaką praca pełni w odniesieniu do skazanych więźniów i podkreśla, że w żadnym

wypadku nie powinna być dodatkową formą kary. Ponadto Reguła 105 powinna być odczytywana w powiązaniu z Regułą 26 zawierającą ogólne reguły dotyczące pracy i wszystkie gwarancje zawarte w Regule 26 odnoszą się również do skazanych więźniów.

29. W dniu 22 maja 2015 roku Komisja Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Zapobiegania Przeszłości i Wymiaru Sprawiedliwości Sądownictwa Karnego na spotkaniu w Wiedniu przyjęła istotne zmiany Wzorcowych reguł minimalnych dotyczących postępowania z więźniami, które obowiązują przez sześćdziesiąt lat (E/CN.15/2015/L.6/Rev.1). Zmiany zostały przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne 17 grudnia 2015 roku. Reguły od 96 do 103 dotyczą pracy więźniów. Odpowiednie fragmenty mają następujące brzmienie:

Reguła 96

“1. Wszyscy więźniowie odbywający wyrok będą mieć możliwość podjęcia pracy i/lub aktywnego uczestniczenia w swojej rehabilitacji, odpowiednio do ich zdolności fizycznych i psychicznych stwierdzonych przez lekarza lub innego wykwalifikowanego pracownika służby zdrowia.

2. Zapewniona będzie wystarczająca ilość pracy o użytecznym charakterze, tak, aby można było zatrudniać więźniów przez normalny dzień roboczy.”

Reguła 97

“1. Praca więźniów nie powinna mieć charakteru dolegliwości.

2. Więźniowie nie będą trzymani w niewoli lub poddaństwie.

3. Więźniowie nie będą zmuszani do pracy na korzyść własną lub prywatną jakiegokolwiek pracownika zakładu karnego.”

Reguła 98

“1. W takim stopniu, jak to możliwe, zapewniana praca będzie tego typu, by utrzymać bądź zwiększyć zdolność więźnia do uczciwego zarabiania na życie po zwolnieniu.

2. Więźniom będącym w stanie z tego skorzystać, w szczególności więźniom młodym, zapewnione zostanie szkolenie zawodowe w zakresie użytecznych zawodów.

3. W ramach ograniczeń wynikających z predyspozycji do wykonywania zawodu oraz wymogów więziennej organizacji i dyscypliny, więźniom umożliwiać się będzie wybór zawodu, który chcą wykonywać.”

Reguła 99

“1. Organizacja i metody pracy w zakładzie karnym, w takim stopniu, jak to możliwe, będą przypominać organizację i metody wykonywania podobnej pracy poza zakładem, tak aby przygotować więźniów do normalnego życia zawodowego.

2. Niemniej, interes więźniów i ich szkolenie zawodowe nie mogą być podporządkowane celowi uzyskiwania zysku ekonomicznego z działalności gospodarczej prowadzonej w ramach zakładu karnego.

...”

D. Prawo porównawcze

30. Trybunał uznał za właściwe przeprowadzenie analizy porównawczej ustawodawstw przyjętych przez dwadzieścia osiem państw członkowskich Rady Europy dotyczących wymogu kontynuacji pracy przez więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny.

31. Analiza wykazała, że w szesnastu z badanych państw członkowskich nie wymaga się od skazanych więźniów pracy, jeśli osiągnęli wiek emerytalny (Azerbejdżan, Belgia, Estonia, Federacja Rosyjska, Finlandia, Litwa, Łotwa, Mołdawia, Niemcy, Portugalia, Słowacja, Szwecja, Ukraina Węgry, Wielka Brytania i Włochy).

W trzynastu z tych krajów wyłączenie więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny z wymogu pracy obowiązkowej wynika bezpośrednio z obowiązujących przepisów prawnych. W pozostałych trzech państwach (Finlandia, Włochy i Portugalia) wynika to z odpowiednich przepisów prawa pracy; tzn. obowiązek pracy wygasa, kiedy osiągnie się wiek emerytalny zgodnie Kodeksem Pracy.

32. W pozostałych dwunastu państwach kwestia ta nie jest regulowana bezpośrednio w przepisach prawa krajowego (Austria, Bośnia i Hercegowina, Bułgaria, Chorwacja, Irlandia, Luksemburg, Polska, Rumunia, Serbia, Słowenia, była Jugosłowiańska Republika Macedonia i Turcja). Zatem obowiązkowa praca więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny nie jest formalnie zakazana. Jednak w większości tych państw w praktyce wyłącza się więźniów z obowiązku pracy w szczególności ze względu na ich wiek i możliwości.

Na przykład w Bułgarii wszyscy więźniowie, którzy osiągnęli wiek emerytalny są badani przez lekarza, który ocenia ich zdolność do pracy. Podobne rozwiązanie stosuje się w Irlandii i byłej Jugosłowiańskiej Republice Macedonii.

W Słowenii nie ma formalnych przeszkód prawnych w odniesieniu do obowiązku wykonywania pracy przez więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny. Jednak decyzja co do tego czy wymagać od więźnia pracy jest podejmowana w oparciu o indywidualny plan wsparcia, który uwzględnia osobistą sytuację więźnia.

PRAWO

I. ZARZUT NARUSZENIA ARTYKUŁU 4 § 2 KONWENCJI

33. Skarżący podniósł zarzut naruszenia jego prawa do tego, aby nie wymagano od niego przymusowej lub obowiązkowej pracy. W szczególności zarzucił, że został zobowiązany do pracy, kiedy odbywał karę, mimo że osiągnął wiek emerytalny. Skargę oparł na art. 4 Konwencji, której odpowiednie fragmenty przewidują, że:

“1. Nikt nie może być trzymany w niewoli lub w poddaństwie.

2. Nikt nie może być zmuszony do świadczenia pracy przymusowej lub obowiązkowej.

3. W rozumieniu tego artykułu pojęcie “Pracy przymusowej lub obowiązkowej” nie obejmuje:

a) żadnej pracy, jakiej wymaga się zwykle w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności orzeczonej zgodnie z postanowieniami artykułu 5 niniejszej Konwencji lub w okresie warunkowego zwolnienia;

...”

34. Rząd zakwestionował ten argument.

A. Dopuszczalność

35. Rząd wskazał, że skarżący nie wniósł skargi naruszenia artykułu 4 Konwencji przed Sąd Federalny, a zatem nie wyczerpał wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym. Skarżący zakwestionował to twierdzenie.

36. Trybunał stwierdził, że nie jest konieczne, aby prawo wynikające z Konwencji opierało się na jego wyraźnym dochodzeniu w postępowaniu krajowym, pod warunkiem że zarzut został postawiony przed sądem krajowym “przynajmniej co do istoty” (zob. m.in.: *Castells przeciwko Hiszpanii*, 23 kwietnia 1992, Seria A nr 236, § 32; *Ahmet Sadik przeciwko Grecji*, 15 listopada 1996, § 33, *Zbiór wyroków i decyzji 1996-V*; oraz *Azinas przeciwko Cyprowi* [GC], nr 56679/00, §§ 40-41, ECHR 2004-III).

37. Trybunał zauważa, że skarżący nie powołał się wyraźnie na art. 4 Konwencji w swoim uzasadnieniu odwołania do Sądu Federalnego z dnia 15 lutego 2013 roku. Jednak odniósł się do ludzkiej godności i osobistej wolności w rozumieniu odpowiednio art. 7 i art. 10 Konstytucji Federalnej, odczytywanych w powiązaniu z art. 81 Kodeksu karnego dotyczącym pracy więźniów. Zatem Trybunał uważa, że skarżący przynajmniej co do istoty wyczerpał krajowe środki odwoławcze w odniesieniu do sedna skargi opartej na art. 4 Konwencji.

38. Ponadto należy zauważyć, że Sąd Federalny z własnej inicjatywy przeklasyfikował skargę skarżącego powołując się obok innych przepisów na art. 4 Konwencji. Zatem nie można uznać, że skarżący nie wyczerpał wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym, w odniesieniu do skargi opartej na art. 4 Konwencji (zob. *mutatis mutandis, Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) przeciwko Szwajcarii (nr 2)* [GC], nr 32772/02, §§ 43-45, ECHR 2009).

39. Zdaniem Trybunału skarga ta nie jest w sposób oczywisty nieuzasadniona w rozumieniu art. 35 § 3 (a) Konwencji. Ponadto skarga nie jest niedopuszczalna na żadnej innej podstawie. Dlatego musi zostać uznana za dopuszczalną.

B. Meritum sprawy

1. Stanowiska stron

(a) Skarżący

40. Skarżący twierdzi, że w przypadku odmówienia wypełnienia wymogu pracy ryzykował, że zostanie objęty poważną karą dyscyplinarną. Odnosił się on tutaj do decyzji podjętej 29 maja 2012 roku przez właściwe władze więzienia Pöschwies, na podstawie której został objęty surowszym reżimem więziennym, w wyniku czego został zamknięty w swojej celi i pozbawiony swojego telewizora i komputera na okres 14 dni z powodu odmowy wykonywania pracy (zob. paragraf 10 powyżej).

41. Zdaniem skarżącego Europejskie Reguły Więzienne (zob. paragraf 22 i nast. powyżej), mimo że niewiążące, odzwierciedlają trend w państwach europejskich. Zgodnie z regułą 105.2 od skazanego więźnia, który nie osiągnął wieku emerytalnego można wymagać wykonywania pracy, pod warunkiem, że jego zdolności fizyczne i psychiczne zostały wzięte pod uwagę. Skarżący utrzymuje, że art. 81 Kodeksu karnego (zob. paragraf 17 powyżej), tak jak interpretuje go Sąd Federalny, łamie tę regułę.

42. Skarżący nie kwestionuje tego, że praca w więzieniu służy resocjalizacji więźniów. Jednak ta zasada powinna być dopasowana do jego indywidualnej sytuacji jako więźnia, który osiągnął wiek emerytalny. Z uwagi na jego podeszły wiek nie musi on już więcej przystosowywać się do innego zawodu

43. Skarżący dodał, że zgodnie z regułą 3 Europejskich Reguł Więziennych (zob. paragraf 23 powyżej) restrykcje nałożone na osoby pozbawione wolności powinny być ograniczone do koniecznego minimum i proporcjonalne do uzasadnionego celu, dla którego zostały nałożone; co wynika także z art. 74 Kodeksu karnego (zob. paragraf 17 powyżej). W jego przypadku wymóg kontynuacji pracy po osiągnięciu wieku emerytalnego nie przyczynia się w ogóle do realizacji celów resocjalizacji lub do

zapobiegania pogorszeniu się stanu zdrowia fizycznego i psychicznego lub do spełnienia przez władze obowiązku zapewnienia wsparcia więźniom jak zostało to przedstawione przez Sąd Federalny.

44. Skarżący przyznaje, że więźniowie potrzebują w pewnym stopniu struktury w ich codziennym życiu. Jednak nie zgadza się z władzami, że musi być to osiągnięte poprzez wymaganie od więźniów pracy, przynajmniej nie wtedy, kiedy osiągnęli wiek emerytalny. Powinny zostać zaproponowane inne sposoby na zajęcie więźniów.

45. Skarżący powołał się na regułę 5 Europejskich Reguł Więziennych, zgodnie z którą życie w więzieniu odpowiada, tak jak tylko jest to możliwe, pozytywnym aspektom życia w społeczeństwie. Jego zdaniem postanowieniu tej reguły odpowiada art. 75 Kodeksu karnego (zob. paragraf 17 powyżej), który stanowi, że pozbawienie wolności musi jak to tylko możliwe przypominać warunki normalnego życia. Wynika z tego, że warunki pozbawienia wolności powinny odzwierciedlać obecny stan i trendy we współczesnym społeczeństwie. Zdaniem skarżącego wymaganie od więźniów, aby pracowali po osiągnięciu wieku emerytalnego nie jest zgodne z tą zasadą.

46. Skarżący dodał, że w trakcie pobytu w Więzieniu Pöschwies dokonywał wpłat na ubezpieczenie emerytalne. Gdyby po osiągnięciu wieku emerytalnego wciąż wymagano od niego pracy, nie miałby żadnej gwarancji, że będzie mógł skorzystać pewnego dnia z tego ubezpieczenia. Obowiązek dokonywania wpłat na ubezpieczenie emerytalne stoi zatem w sprzeczności z wymogiem kontynuacji pracy po osiągnięciu wieku emerytalnego.

47. Skarżący zwrócił również uwagę na szczegółowy opis sporządzony przez Rząd dotyczący uregulowań zatrudnienia w pięciu więzieniach uznanych za „reprezentatywne” (zob. paragraf 55 i nast. poniżej). Wskazał on, jednak, że konsekwentnie żądał całkowitego zwolnienia go z obowiązku pracy. W związku z tym pytanie nie dotyczyło warunków pracy, ale w pierwszej kolejności tego, czy rzeczywiście jest on zobowiązany do wykonywania pracy.

48. Skarżący nie podważa tego, że prawo przewiduje zwolnienie z obowiązku pracy, wtedy gdy dany więzień nie jest fizycznie lub psychicznie zdolny do przypisanej mu pracy. Jednak prawo nie zawiera żadnych postanowień dotyczących zwolnienia ze względu na wiek. Argument rządu, zgodnie z którym praca w więzieniu w żaden sposób nie jest porównywalna do pracy poza więzieniem z powodu swojej prostoty i minimalnego wysiłku, jaki jest wymagany nie jest w stanie zaprzeczyć faktowi, że chodzi o pracę lub usługi, które osoby miały obowiązek wykonać, jeśli chciały uniknąć kar i które nie były świadczone dobrowolnie. Dlatego, zdaniem skarżącego, sytuacja jest objęta postanowieniami art. 2 Konwencji MOP nr 29 (zob. paragraf 21 powyżej).

49. Co do argumentu Rządu, zgodnie z którym zajęcia proponowane skarżącemu były porównywalne nie do zwykłej pracy, ale do zajęć oferowanych osobom z fizycznymi lub psychicznymi problemami w klinikach psychiatrycznych lub zakładach pracy chronionej, skarżący oświadczył, że nie potrzebuje tego rodzaju zajęć.

50. Zgodnie z art. 4 Konwencji przede wszystkim pojęcie godności człowieka wyznacza, czy dane zadania powinny zostać uznane za pracę przymusową lub obowiązkową. Art. 74 Kodeksu karnego odwołuje się do dwóch kluczowych zasad dotyczących wykonywania orzeczeń, to znaczy do zasady godności i proporcjonalności (zob. paragraf 17 powyżej). Ponadto wszystkie zachodnie cywilizowane kraje uznają, że zmuszanie do pracy ludzi, gdy są starzy, chorzy lub bliscy śmierci jest nieludzkie. Dlatego kraje te mają mechanizmy i obowiązujące społeczne regulacje, które zapewniają starszym osobom bezpieczeństwo finansowe.

51. Z tych powodów skarżący uznał, że wymóg pracy wobec więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny stanowi pogwałcenie ludzkiej godności. Zatem praca, której wykonania od niego wymagano zalicza się do kategorii pracy obowiązkowej lub przymusowej w rozumieniu art. 4 Konwencji, a zatem doszło do naruszenia tego przepisu.

(b) Rząd

52. Rząd na wstępie stwierdził, że wymóg pracy wobec więźniów jest oparty na art. 81 § 1 i art. 90 § 3 Kodeksu karnego oraz art. 103 uchwały z dnia 6 grudnia 2006 roku uchwalonej przez Kanton Zurych w sprawie wykonywania orzeczeń (zob. paragrafy 17-18 powyżej).

53. Rząd wskazał, na raport wydany przez Radę Związkową w 1998 roku dotyczący art. 75 Kodeksu karnego (zob. paragraf 17 powyżej), który stwierdza, że:

“Rozwój społecznych umiejętności więźniów, w szczególności ich zdolności do życia w sposób zgodny z prawem jest głównym celem, który ma zostać osiągnięty przez wykonywanie orzeczenia. Wynika to z tego, że zadaniem władz odpowiedzialnych za wykonywanie kary jest przede wszystkim wprowadzenie programów socjalizacji. Ten sam paragraf podkreśla potrzebę zapewnienia warunków życia, które jak to tylko możliwe przypominają warunki normalnego życia, zapewnienia wsparcia oraz zwalczania niekorzystnych skutków pozbawienia wolności oraz ochrony wspólnoty...” (*Feuille fédérale* [FF – Dziennik Federalny] 199 1787, 1917).

Ten sam raport wskazuje, że zgodnie z art. 90 § 3 Kodeksu karnego wymóg pracy jest objęty zakresem stosowania art. 81 Kodeksu. Podczas gdy niektóre jednostki, do których zastosowanie mają środki polegające na pozbawieniu wolności, były całkowicie niezdolne do pracy, w stosunku do innych jednostek zdolnych do pracy, wykonywanie pracy może być nie tylko dozwolone – jak w przypadku osób młodych – ale nawet konieczne

54. Odnosząc się do orzeczenia Sądu Federalnego w tej sprawie, rząd podkreślił, że w miarę jak więźniowie stawali się starsi, coraz większy

nacisk kładziono na obowiązek zapewnienia im koniecznego wsparcia (zasada koniecznego wsparcia) oraz zmniejszenie negatywnego wpływu pozbawienia wolności (zasada jak najmniejszej możliwej szkody). W ramach realizacji pierwszej z tych zasad należy zapewnić więźniom niezbędne wsparcie w odniesieniu do ich potrzeb zdrowotnych, społecznych, religijnych, finansowych i prawnych. Na podstawie drugiej zasady zaleca się, aby władze odpowiedzialne za wykonywanie wyroków przedsięwzięły wszelkie kroki niezbędne do zrekompensowania i zmniejszenia szkodliwych skutków pozbawienia wolności oraz ich negatywnego wpływu na osobowość więźnia i jego umiejętności społeczne.

55. Rząd wskazał, że przegląd praktyki przedstawionej w poniższych paragrafach jest oparty na informacjach otrzymanych od pięciu zakładów zamkniętych (Pöschwies, Lenzburg, Bostadel, Bochuz oraz Hindelbank). Zostały one uznane za reprezentatywne, ponieważ w zakładach tych karę odbywają więźniowie powyżej 65 roku życia oraz więźniowie odbywający długie kary pozbawienia wolności. Obowiązek pracy był stosowany wobec więźniów powyżej 65 roku życia w tych pięciu zakładach zamkniętych. Obowiązek ten uznali one za przydatny i odpowiedni, ponieważ wywierał on korzystne skutki na starszych więźniach z psychologicznego i społecznego punktu widzenia.

56. Tak jak Sąd Federalny, Rząd podkreślił, że praca w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności lub innego środka polegającego na pozbawieniu wolności nie jest porównywalna z pracą świadczoną na tradycyjnym rynku pracy, ale raczej powinna być postrzegana jako praca w zamkniętym systemie. Praca, której wykonywanie jest wymagane od więźniów w wieku 65 lat w takim zamkniętym systemie charakteryzuje się trzema cechami. Po pierwsze, w pięciu badanych zakładach zamkniętych przyjęto indywidualne programy dla więźniów, którzy ukończyli 65 lat, aby znaleźć właściwe zajęcia, które odpowiadają ich możliwościom. Po drugie, praca przez nich wykonywana zazwyczaj miała niewiele wspólnego z pracą wykonywaną przez pracownika poza więzieniem albo przez więźniów, którzy nie osiągnęli wieku emerytalnego. Po trzecie, nacisk był kładziony na strukturę codziennego życia i utrzymanie odpowiedniego poziomu aktywności. Innymi słowy wymóg pracy wobec osób w wieku ponad 65 lat został opracowany tak, aby umożliwić więźniom pozostanie autonomicznymi tak jak to tylko możliwe oraz utrzymanie ich poznawczych, intelektualnych oraz ruchowych możliwości.

57. W Więzieniu Pöschwies przebywa obecnie sześciu więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny, włączając skarżącego. Pięciu z nich, włączając skarżącego, znajduje się w skrzydle dla „zależnych i emerytowanych więźniów” (*Abteilung für Sucht und Pensionäre*). Aktywność więźniów była dostosowana do ich fizycznych i psychicznych możliwości, niezależnie od rodzaju i długości ich kar. Ze względu na prostotę i minimalny fizyczny wysiłek, jaki wymagały zajęcia proponowane w tym skrzydle nie są one

porównywalne z pracą podejmowaną w innych warsztatach więziennych, ale w większym stopniu przypominały zajęcia oferowane osobom z fizycznymi lub psychicznymi problemami w klinikach psychiatrycznych lub zakładach pracy chronionej

58. Lekarz w Więzieniu Pöschwies wydał zaświadczenia wszystkim więźniom powyżej 65 roku życia stwierdzające, że stopień ich zdolności do pracy powinien być obniżony stosownie do ich indywidualnej sytuacji. Wtedy gdy zmniejszenie godzin pracy wynikało z przyczyn medycznych, osoba, której to dotyczyło nie traciła wynagrodzenia.

59. W sprawie skarżący nie zarzucił przed Sądem, że praca, którą miał wykonywać była ponad jego możliwości. Ponadto praca była dostosowana perfekcyjnie do jego wieku. Odkąd osiągnął wiek emerytalny skarżący został umieszczony w skrzydle dla „więźniów zależnych i emerytowanych” Więzienia Pöschwies, z wyjątkiem okresu od 4 lipca do 14 lipca 2013, kiedy przebywał w jednostce „integrującej”.

60. Zajęcia grupy, do której skarżący należał polegały na wykonywaniu zadań pod opieką i przy czyjejs pomocy. Skarżący miał zaświadczenie lekarskie, stwierdzające, że stopień jego zdolności do pracy wynosi 50 %. W związku z tym wymagano od niego pracy średnio przez trzy godziny w ciągu dnia. Zatem jego całkowity czas pracy wynosił w sumie 18 godzin i 20 minut na tydzień. Od skarżącego wymagano, aby uczestniczył tylko pod opieką w zajęciach takich jak: kolorowanie mandali, sprzątanie jego celi, rzeźbienie w drewnie. Te zajęcia były zorganizowane tylko po to, aby ustabilizować jego ówczesny stan i nadać stałą strukturę jego codziennemu życiu. Ponadto skarżący kilkanaście razy uczestniczył na ochotnika w dodatkowych zajęciach po południu, chociaż nie wymagano od niego, aby brał udział w zajęciach popołudniowych.

61. Rząd wobec tego stwierdził, że praca, której wymagano od skarżącego była dostosowana do jego wieku i że wymóg pracy był proporcjonalny. Powtarzając uzasadnienie Sądu Federalnego (zob. paragraf 14 powyżej), Rząd wskazał, że zajęcia dobrowolne nie odniosłyby pożądanых skutków. Zatem praca, której wykonania wymagano od skarżącego wchodzi w zakres art. 4 Konwencji i nie stanowi obowiązkowej lub przymusowej pracy w rozumieniu art. 4 § 2 Konwencji. Zatem zgodnie ze stanowiskiem Rządu skarga dotycząca naruszenia art. 4 jest w oczywisty sposób bezpodstawna.

2. Ocena Trybunału

(a) Ogólne zasady i podsumowanie właściwego orzecznictwa

62. Trybunał powtarza, że art. 4 Konwencji wyraża jedną z fundamentalnych wartości demokratycznych społeczeństw. Inaczej niż w przypadku większości zasadniczych klauzul Konwencji i Protokołów 1 i 4, nie przewiduje się żadnego wyjątku od art. 4 § 1 i żadnego przypadku

uchylenia jego stosowania na podstawie art. 15 § 2, nawet w przypadku niebezpieczeństwa publicznego zagrażającego życiu narodu (zob. *Siliadin przeciwko Francji*, nr 73316/01, § 112, ECHR 2005-VII, oraz *Rantsev przeciwko Cyprowi i Rosji*, nr 25965/04, § 283, ECHR 2010).

63. Art. 4 § 2 Konwencji zakazuje „pracy przymusowej lub obowiązkowej”. Dokonując wykładni tego postanowienia Trybunał w poprzednich sprawach brał pod uwagę odpowiednie konwencje MOP, które wiążą niemal wszystkie państwa członkowskie Rady Europy, włączając Szwajcarię. W szczególności Trybunał brał pod uwagę Konwencję dotyczącą pracy przymusowej z 1930 roku (nr 29) (zob. *Van der Musselle przeciwko Belgii* z dnia 23 listopada 1983, § 32, Serie A nr 70, oraz *Siliadin*, powoływana powyżej, § 115).

64. Trybunał zauważył rozpatrując te sprawy, że istnieje uderzające podobieństwo, które nie jest przypadkowe, między art. 4 § 3 Europejskiej Konwencji a art. 2 § 2 Konwencji MOP nr 29. Art. 2 § 1 Konwencji MOP nr 29 stanowi, że „dla celów” tej konwencji wyrażenie „praca przymusowa lub obowiązkowa” będzie oznaczać wszelką pracę lub usługi wymagane od jakiejś osoby pod groźbą jakiejkolwiek kary i do których dana osoba nie zgłosiła się dobrowolnie” (zob. sprawa *Siliadin*, powoływana powyżej, § 116). Trybunał przyjął tę definicję jako punkt wyjściowy do wykładni art. 4 Konwencji, ale zauważył, że nie można zapominać o specjalnych cechach Konwencji oraz o tym, że jest to żyjący instrument, który należy odczytywać „w świetle pojęć dominujących obecnie w państwach demokratycznych” (zob. sprawa *Van der Musselle*, powoływana powyżej, § 32).

65. Trybunał podkreślił także specyficzną strukturę art. 4. Celem § 3 nie jest „ograniczenie” wykonywania prawa gwarantowanego przez § 2, ale „wyznaczenie granic” treści tego prawa, gdyż tworzy on wraz z § 2 całość i wskazuje czego termin „obowiązkowa i przymusowa praca” ma nie obejmować. Zatem § 3 służy jako pomoc przy wykładni § 2. Cztery ustępy § 3, mimo ich różnorodności, są oparte na idei interesu ogólnego, solidarności społecznej oraz tego co jest normalne w zwykłym przebiegu sprawy (zob. sprawa *Van der Musselle*, powoływana powyżej, § 38; zob. także *Karlheinz Schmidt przeciwko Niemcom*, 18 lipca 1994, § 22, Serie A nr 291-B, oraz *Zarb Adami przeciwko Malcie*, nr 17209/02, § 44, ECHR 2006-VIII).

66. Orzecznictwo Trybunału w zakresie pracy w więzieniach jest raczej skąpe. W jednym ze swoich wcześniejszych orzeczeń Trybunał rozważał pracę, którą zobowiązany był wykonać więzień recydywista. Warunkiem jego uwolnienia było zgromadzenie określonej sumy oszczędności. Przyznając, że praca była obowiązkowa Trybunał nie stwierdził naruszenia art. 4 Konwencji, ponieważ wymogi art. 4 § 3 (a) zostały spełnione. Zdaniem Trybunału wymagana praca nie przekraczała tego, co można w tym kontekście uznać za „zwykłe”, ponieważ szacowano, że praca pomoże

skarżącemu zintegrować się ze społeczeństwem oraz miała ona swoje podstawy prawne mające ekwiwalenty w niektórych państwach członkowskich Rady Europy (zob. *Van Droogenbroeck przeciwko Belgii*, 24 czerwca 1982, § 59, Serie A nr 50, wraz z odniesieniem do *De Wilde, Ooms oraz Versyp przeciwko Belgii*, 18 czerwca 1971, §§ 89-90, Serie A nr 12).

67. W sprawie *Stummer przeciwko Austrii* ([GC], nr 37452/02, §§ 132 I nast., ECHR 2011), Wielka Izba stwierdziła, że nie ma wystarczającej zgody co do tego, czy przynależność pracujących więźniów do systemu emerytalnemu powoduje powstanie zobowiązania na podstawie art. 4 Konwencji. Zatem praca obowiązkowa wykonywana przez skarżącego jako więźnia bez przypisania go do systemu emerytalnego została uznana za „pracę, jakiej wymaga się zwykle w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności” w rozumieniu art. 4 § 3 (a) Konwencji.

(b) Zastosowanie wyżej wymienionych zasad

68. Trybunał po raz pierwszy musi wypowiedzieć się w kwestii wymogu pracy w odniesieniu do więźnia, który osiągnął wiek emerytalny.

69. Trybunał musi stwierdzić czy w rozpatrywanej sprawie mamy do czynienia z “przymusową lub obowiązkową pracą” sprzeczną z art. 4 Konwencji. Wskazuje, że od skarżącego wymagano wykonywania pracy na podstawie art. 81 § 1 Kodeksu karnego. Odmowa wykonania pracy mu przypisanej stanowiłaby wykroczenie i pociągała konsekwencje, jak pokazuje decyzja kompetentnych władz Więzienia Pöschwies z dnia 29 maja 2012 roku, na podstawie której zastosowano w stosunku do skarżącego zaostrożony reżim oraz skonfiskowano jego telewizor i komputer na okres czternastu dni w związku z jego odmową podjęcia pracy (zob. paragraf 10 powyżej). Chociaż ta decyzja została później uchylona, Trybunał przyznaje, że kara nałożona na skarżącego wydaje się dość surowa.

70. W każdym wypadku biorąc pod uwagę definicję pracy przymusowej lub obowiązkowej zawartą w art. 2 § 1 Konwencji MOP nr 29 jako punkt wyjścia wykładni art. 4 § 2 Konwencji (zob. sprawa *Van der Musselle*, powoływana powyżej, §§ 32-34, oraz sprawa *Stummer*, powoływana powyżej, § 125), Trybunał nie ma wątpliwości, że skarżący wykonywał pracę „pod groźbą [...] kary i do któr[ej] [skarżący] nie zgłosił się dobrowolnie”.

71. Strony wydają się zgadzać się co do powyższej kwestii, ale nie zgadzają się co do tego, czy praca wykonywana przez skarżącego jest objęta art. 4 § 3 (a) Konwencji, który wyłącza spod pojęcia „praca przymusowa lub obowiązkowa” wszelką pracę, „jakiej wymaga się zwykle w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności orzeczonej zgodnie z postanowieniami artykułu 5 niniejszej Konwencji”.

72. Trybunał na początku zauważa, że sformułowania użyte w Konwencji nie zawierają żadnych odniesień do kwestii wymogu pracy wobec więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny. Jednak Trybunał uważa, że zagadnienie dotyczące zastosowania art. 4 § 3 (a) Konwencji do takich sytuacji powinno być zbadane w świetle celu wymaganej pracy, jej charakteru, jej rozmiaru i sposobu, w jaki ma być wykonywana.

73. Rozpatrując cel wymaganej pracy Trybunał przyjmuje argument Rządu, zgodnie z którym wymóg kontynuacji pracy przez więźniów nawet po osiągnięciu wieku emerytalnego jest częścią wysiłków zmierzających do zmniejszenia szkodliwych efektów pozbawienia wolności. Przyznaje, że odpowiednia i rozsądna praca może pomóc w nadaniu struktury codziennemu życiu i utrzymać odpowiedni poziom aktywności. Obie te kwestie są ważnymi celami służącymi dobremu samopoczuciu więźniów skazanych na długie kary pozbawienia wolności. W związku z tym Trybunał stwierdza, że krajowe władze podały wystarczające powody w celu wykazania różnicy między pracą w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności lub innego środka polegającego na pozbawieniu wolności, odpowiadającą pracy w systemie zamkniętym a pracą świadczoną poza więzieniem w warunkach wolnego rynku.

74. Co do charakteru pracy wykonywanej przez więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny, wynika jasno z obserwacji poczynionych przez Radę Związkową 10 października 2012 roku w odpowiedzi na raport CPT dotyczący wizyty przedstawicieli CPT w Szwajcarii w październiku 2011 pracy (zob. paragrafy 19-20 powyżej), że wymóg pracy nie jest stosowany jednakowo wobec wszystkich więźniów i że musi być dostosowany, w zależności od okoliczności, do możliwości więźniów, a w szczególności do ich zdolności do pracy oraz stanu zdrowia. Ponadto zdaniem rady Związkowej od osób mających trudności fizyczne wymaga się wykonywania tylko lekkich zadań, zazwyczaj w ograniczonym zakresie. Więźniowie, którzy są niezdolni do pracy, jak wynika z zaświadczenia lekarskiego, są wyłączeni z obowiązku pracy. Co do specyficznej sytuacji skarżącego jego praca wydaje się zgadzać z tymi wytycznymi; jasno wynika z obserwacji Rządu, że od skarżącego wymaga się tylko uczestniczenia pod opieką w pracy takiej jak: kolorowanie mandali, sprzątanie jego celi, rzeźbienie w drewnie. Trybunał podziela zdanie Rządu, zgodnie z którym te zajęcia są całkowicie odpowiednie do wieku skarżącego i jego fizycznych możliwości. Skarżący nie zaprzeczał temu stwierdzeniu.

75. Co do rozmiaru wymogu pracy, Trybunał stwierdza, że jest on również dopasowany do okoliczności i indywidualnej sytuacji skarżącego, biorąc pod uwagę, że pracuje on tylko około trzech godzin dziennie, to znaczy osiemnaście godzin i dwadzieścia minut na tydzień.

76. W końcu co do sposobu, w jaki wykonywana miała być jego praca, Trybunał zauważa, że skarżący, wraz z innym więźniami, którzy osiągnęli wiek emerytalny, został umieszczony w skrzydle dla „więźniów zależnych i

emerytowanych” Więzienia Pöschwies. Ponadto, skarżący otrzymuje wynagrodzenie za swoją pracę oraz, zdaniem Rządu, nie traci wynagrodzenia, jeśli jego zdolność do pracy ulega zmniejszeniu ze względów medycznych. Co do skargi skarżącego, że nie ma żadnej gwarancji, iż otrzyma korzyści z ubezpieczenia emerytalnego, ponieważ wymaga się od niego, aby kontynuował pracę, Trybunał uważa, że nie poparł tego argumentu żadnymi dowodami, na przykład poprzez dostarczenie Trybunałowi decyzji kompetentnych władz w tej kwestii.

77. Podczas ustalania tego, jak należy rozumieć „pracę, której wymaga się zwykle w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności” Trybunał wziął pod uwagę standardy przeważające w państwach członkowskich (zob. sprawa *Van Droogenbroeck*, powoływana powyżej, § 59, oraz sprawa *Stummer*, powoływana powyżej, §§ 131 i nast.). Co do praktyki państw członkowskich Rady Europy, Trybunał zauważa, że badanie porównawcze dwudziestu ośmiu państw pokazuje, że w szesnastu z nich nie wymaga się pracy od skazanych więźniów, gdy osiągną wiek emerytalny. W pozostałych dwunastu badanych państwach członkowskich kwestia ta nie jest wyraźnie regulowana przez prawo krajowe. Jednak te państwa zazwyczaj przewidują zwolnienia z obowiązku pracy więźniów głównie ze względu na ich zdolności i ich wiek. Zatem rozwiązania przyjęte w tych państwach przypominają podejście Szwajcarii. Wobec tego Trybunał doszedł do wniosku, że w związku z brakiem wystarczającej zgody między państwami członkowskimi Rady Europy co do wymogu pracy wobec więźniów, którzy osiągną wiek emerytalny, władze szwajcarskie miały dość szeroki margines uznania (zob. *mutatis mutandis*, sprawa *Stummer*, powoływana powyżej, § 132).

78. Ponadto Trybunał powtarza, że nie można dokonywać wykładni Konwencji w próżni, ale należy interpretować ją w harmonii z ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego. Należy wziąć pod uwagę, jak stanowi art. 31 § 3 (c) Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 roku „wszelkie odpowiednie normy prawa międzynarodowego, mające zastosowanie w stosunkach między stronami” oraz w szczególności normy dotyczące międzynarodowej ochrony praw człowieka (zob. m.in. *Neulinger oraz Shuruk przeciwko Szwajcarii* [GC], nr 41615/07, § 131, ECHR 2010 oraz *Golder przeciwko Wielkiej Brytanii*, 21 lutego 1975, § 29, Serie A nr 18). W związku z tym Trybunał zauważa, że Reguła 105.2 Europejskich Reguł Więziennych stanowi, że „[o]d więźniów skazanych, którzy nie osiągnęli normalnego wieku emerytalnego, można wymagać, aby pracowali zgodnie ze swymi fizycznymi i mentalnymi zdolnościami określonymi przez lekarza.” Chociaż Europejskie Reguły Więzienne nie mają mocy wiążącej, Trybunał zawsze przypisywał im istotne znaczenie w swoim orzecznictwie. We wcześniejszej sprawie, zauważył, że sformułowania użyte w Regule 105.2 są dość otwarte i nie narzucają uniwersalnego reżimu co do wymogu pracy wobec więźniów, którzy

osiągnęli wiek emerytalny. W każdym razie Trybunał zauważa, że ta Reguła niekoniecznie powinna być interpretowana jako całkowicie zakazująca państwom członkowskim wymaganie pracy od więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny. Trybunał nie uważa, że w rozpatrywanej sprawie konieczne jest udzielenie definitywnej odpowiedzi na to pytanie, biorąc pod uwagę, że państwa członkowskie dysponują pewnym marginesem uznania co do implementacji tej rekomendacji przez władze więzienne, które w każdym wypadku są w stanie lepiej niż Trybunał ocenić kwestie związane z warunkami pozbawienia wolności i traktowaniem więźniów. W związku z tym Trybunał przyjmuje, że to przede wszystkim władze krajowe powinny ustalić efektywne i możliwe do wprowadzenia warunki i rozwiązania służące zorganizowaniu systemu więziennego i jednocześnie spełniające wymagania Konwencji.

79. Podsumowując, w szczególności w związku z brakiem zgody między państwami członkowskimi Rady Europy co do wymogu pracy wobec więźniów, którzy osiągną wiek emerytalny, żaden absolutny zakaz nie może być wywnioskowany z art. 4 Konwencji. Wobec tego praca obowiązkowa wykonywana przez skarżącego, kiedy przebywał w więzieniu, włączając pracę wykonywaną po osiągnięciu przez niego wieku emerytalnego może zostać uznana za „pracę, jakiej wymaga się zwykle w ramach wykonywania kary pozbawienia wolności” w rozumieniu art. 4 § 3 (a) Konwencji. Zatem praca ta nie wchodzi w zakres pojęcia „pracy obowiązkowej i przymusowej” w rozumieniu art. 4 § 2.

80. W świetle przedstawionych rozważań oraz tego, że skarżący w rozpatrywanej sprawie ograniczył się do podważenia rzeczywistej zasady wymagania pracy od więźniów, którzy osiągnęli wiek emerytalny i nie stawiał zarzutów wobec sposobu, w który praca, wyznaczona mu przez władze szwajcarskie, miała być wykonywana, Trybunał stwierdza, że nie nastąpiło naruszenie art. 4 Konwencji.

II. SKARGA DOTYCZĄCA NARUSZENIA ART. 14 W ZWIĄZKU Z ART. 4 KONWENCJI

81. Skarżący zarzucił również, że został dyskryminowany jako więzień, który osiągnął wiek emerytalny wobec osób poza więzieniem, od których, argumentował, nie wymaga się kontynuowania wykonywania pracy. Swoją skargę oparł na art. 14 Konwencji, który stanowi, że:

„Korzystanie z praw i wolności wymienionych w niniejszej Konwencji powinno być zapewnione bez dyskryminacji wynikającej z takich powodów jak płeć, rasa, kolor skóry, język, religia, przekonania polityczne i inne, pochodzenie narodowe lub społeczne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie bądź z jakichkolwiek innych przyczyn.”

82. Rząd stwierdził, że skarżący nie wyczerpał wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym, w odniesieniu do tej skargi.

83. Skarżący zakwestionował to twierdzenie.

84. Trybunał zauważa, że skarżący, który był należycie reprezentowany przez prawnika, nie przedstawił przed Sądem Federalnym, nawet co do istoty, argumentów uzasadniających skargę dotyczącą dyskryminacji.

85. Wobec tego skarga ta musi zostać odrzucona z powodu niewyczerpania wszystkich środków odwoławczych, przewidzianych prawem wewnętrznym na podstawie art. 35 § 1 oraz § 4 Konwencji.

Z TYCH PRZYCZYŃ TRYBUNAŁ JEDNOGŁOŚNIE

1. *Uznaje*, że skarga jest dopuszczalna w zakresie zarzutu na podstawie art. 4 Konwencji oraz że w pozostałym zakresie skarga jest niedopuszczalna;
2. *Uznaje*, że nie naruszono art. 4 Konwencji.

Sporządzono w języku francuskim i obwieszczono pisemnie 9 lutego 2016 roku na podstawie art. 77 § 2 oraz § 3 Regulaminu Trybunału.

Marialena Tsirli
Kancelarz

Luis López Guerra
Przewodniczący